

40 ROKOV PSYCHOLÓGIE NA SLOVENSKU

T. PARDEL

Psychologický ústav FF Univerzity Komenského, Bratislava

Veľmi mnoho zaujímavých a podnetných pohľadov do 50-ročnej minulosti psychologického života v novovybudovanom štáte Čechov a Slovákov v Československej socialistickej republike podal akademik V. Chmelař. Zodpovedá historickej skutočnosti, že český národ, vyvíjajúci sa v neporovnateľne lepších podmienkach pred vznikom našej republiky, prichádza do novej republiky na vyššej materiálno-výrobnej a spoločensko-kultúrnej úrovni.

Stačí povedať, že Slováci len po roku 1918 začali budovať a otvárať slovenské školy, počínajúc od národných, cez stredné a vysokými končiac. Niežeby Slováci neboli prejavili húževnaté úsilie o vybudovanie všetkých inštitúcií, ktoré reprezentujú národ. Veď vznik a založenie Matice slovenskej, založenie troch slovenských gymnázií sú toho významným príkladom. Slovensko má bohatú vysokoškolskú tradíciu. Napr. v Bratislave existovala Académia Istropolitana, ktorej päťstoročnicu pri tejto príležitosti pripomíname, univerzita v Trnave, slávne banské školy v Banskej Štiavnici a podobne. Kontinuita však v tomto smere bola prerušená. Úsilie nášho národa o kultúrny život násilne bolo potlačované a môžeme preto bez nadsadenia povedať, že národný život vo všetkých smeroch začína sa búrlivo rozvíjať v novovzniklom štáte: Československej republike, prvej republike — ako sa hovorí. Preto je pre nás potrebné, ba nevyhnutné, na všetkých úsekoch si pripomenúť našu cestu, všetko dobré a zlé tak, aby sme mohli skutočne reálne zhodnotiť úsilie oboch našich národov Čechov a Slovákov a po takejto bilancii, na novej platforme, vychádzajúcej z poznania skutočnosti, hľadali cestu spoločnej a čo najpevnejšej spolupráce a spolužitia, pričom by vznikol dostatok miesta aj pre vyžitie iných národností.

Pri rozvíjaní života v novom štáte Čechov a Slovákov, mohli sme na mnohých úsekoch nadväzovať na predchádzajúce tradície, ktoré vytvorili naši národní buditeľia, resp. pracovníci na úsekoch vedeckého poznávania. Nebolo to tak v psychológii. Nie preto, že by sme v minulosti neboli mali vynikajúce postavy, ktoré na úrovni svojej doby vedeli podať koncepcie a zhrnúť ich do základných spisov, napr. Zoch a iní. Ale preto, že nikde nevznikla inštitúcia, ktorá by myšlienky z našej oblasti koncentrovala a rozvíjala, nevznikla ustanovizeň, ktorá reprezentuje úroveň psychologického poznávania. Bez vzniku inštitúcie, reprezentujúcej určitú oblasť poznania, rozvíjajúcej určitý spôsob myslenia, sledujúcej trendy myslenia vo svete, nemožno pri súčasnom pokroku vo vede hovoriť o spoločenskom uplatnení a realizácii príslušnej vedy.

Aj keď sa v Bratislave obnovila univerzitná tradícia otvorením Komenského univerzity, prvú prednášku z psychológie vôbec koná až r. 1924 profesor právnickej fakulty B. Tomsa pod názvom „Základy psychológie“. Týmto faktom však nevzniká platforma, ktorá by umožňovala rozvoj psychologického myslenia. Dokonca sa situácia veľmi nemení, ani vtedy, keď začínajú súvislé prednášky a cvičenia z psychológie, ktoré od r. 1926/27 koná už sústavne J. Tvrdý, docent systematickej filozofie v Brne, ktorý neskôr prišiel na stolicu filozofie do Bratislavy.

Tieto prednášky jednako pôsobili a psychológia začala prenikať do spoločnosti. Sme svedkami toho, že potreba psychológie ako užitej vedy sa začína

pociťovať vo výrobných a obchodných kruhoch. Táto potreba v spoločenskej praxi spôsobila, že prvé psychologické pracovisko nevzniká na akademickej pôde, ale vzniká v rámci organizácií obchodných a výrobných v podobe Psychotechnického ústavu r. 1928, ktorý zakladá pražský psychológ J. Stavěl, čím jeho meno navždy je spojené so vznikom a rozvojom psychologického myslenia na Slovensku. Založenie Psychologického ústavu pokladáme za medzník vo vývoji psychológie na Slovensku a preto aj dnes, keď si spomíname na päťdesiate výročie vzniku našej republiky, hovoríme o 40 rokoch psychológie na Slovensku.

Nazdávam sa, že tento postup je zdôvodnený. Veď aj pred Wundtom vyšli mnohé psychologické práce a koncepcie, ale započatie bádania psychologického viaže sa ku vzniku Psychologického ústavu v Lipsku. Tak, ako sa to robí v psychológii vôbec, tak to robíme aj u nás. Psychológia je veda moderná a pre jej rozvoj sú nevyhnutné *inštitúcie*, ktoré sú nositeľmi psychologického myslenia, pretože toto myslenie — ako uvádza Rapaport v práci „Štruktúra psychoanalytickej teórie“ — napriek prastarej tradícii *názorov* na psychiku vo svojej podstate je myslením novým. Matematika a fyzika majú viactisícročné tradície, preto kumulácia ich poznatkov v súčasnosti je nesmierna. Školené psychologické myslenie je novou skutočnosťou a jej nositeľom musí byť nejaká spoločenská inštitúcia. Touto u nás sa stáva *Psychotechnický ústav*.

Psychotechnický ústav bol skromným zariadením, veď ešte roku 1940, keď som prišiel na Ústav, t. j. 12 rokov po jeho založení, okrem riaditeľa pracovali tam traja psychológovia a dve vedecké pomocné sily (študenti), pričom tempo práce bolo veľké. Ročne sa vyšetrilo viac ako 2000 prípadov. S inými zariadeniami, vznikajúcimi vo svete, nemôžeme robiť nejaké paralely. Bolo to zariadenie na aplikačný výskum a vo všetkých ohľadoch skromné. Jednako však treba vyzdvihnúť tieto skutočnosti: Psychotechnický ústav bol prvou inštitúciou na skúmanie psychologických javov, bol k tomu vybavený psychologickými metódami či už tzv. testami, alebo prístrojovým vybavením, ktoré na tie časy nezaostávalo za vybavením podobných ústavov vo svete a tak Psychotechnický ústav začal *byť vlastne školou psychologického myslenia*. V tom je jeho historický význam.

Štyri decénia nás delia od príchodu Stavěla do Bratislavy. Preto dovoľte, aby som miesto hľadania kritérií pre delenie ďalšieho vývoja, ktoré napokon sme urobili už inde,*] v stručnom prehľade podal charakteristiku jednotlivých decénií, určite nie úplnú a nie nesubjektívnu.

1. *Prvé decénium 1928—1938* charakterizuje to, že psychologická práca sa na Slovensku začala. J. Stavěl, zrejme, bol už v tých časoch vyzrelým psychológom. O tom nás presvedčajú tieto skutočnosti:

a) predovšetkým vedel podať a vypracovať koncepciu práce ústavu a vedel nájsť kontakty so spoločenským dňaním a uzavrieť príslušné zmluvy s obchodnými a výrobnými organizáciami, podľa ktorých do zamestnania prijímali v Bratislave tých uchádzačov, ktorí sa podrobili psychotechnickým skúškam,

b) vedel sám pripraviť a rozvrhnúť potrebné metodologické prostriedky (dnes máme na to národný podnik). Jeho majstrovstvo dokazuje aj dnes používaný Bratislavský I test. Vedel podať základné školenia v používaní manipulácií

*] T. Pardel, J. Koščo: 20 Jahre slowakischer Psychologie. Psychologica, Zborník FFUK, Bratislava 1966.

týchto prostriedkov a tak vytvoril pevné základy psychologickéj diagnostiky,

c) vedel nájsť schopných spolupracovníkov, medzi prvými tu prichádza A. Jurovský, J. Čečetka, ktorí v ďalšom boli nositeľmi psychologického myslenia u nás, či už na úseku psychológie alebo pedagogiky,

d) napokon, a čo je aj najdôležitejšie, vedel podať koncepciu práce tak, že umožnil rozvoj teoretického myslenia a praktických opatrení na rozvoj psychológie v spoločenskej praxi. Vyvrcholením desaťročnej práce J. Stavěla bol dobre zavedený Psychotechnický ústav, dobrá povest psychológie v našej verejnosti. Okrem toho:

da) utvorila sa stolica psychológie na Univerzite Komenského a tu sa r. 1937 habilituje J. Stavěl, teoretickou prácou *Hlad — příspěvek k analýze pudu* (Bratislava 1937).

db) začína sa už uplatňovať generácia slovenských psychológov. Je to jednak na úseku výchovného a profesionálneho poradenstva, ktoré vedie A. Jurovský, Výchovná poradňa Ústrednej Charity na Slovensku a sieť poradní pre voľbu povolania, ktorú riadi z Ústredia slovenskej starostlivosti o mládež,

dc) napokon, začína sa širšia publicistická činnosť, objavujú sa od Jurovského „Psychologické základy výchovy“, 1934, od J. Čečetku „Adlerovská psychológia a pedagogika“.

2. *Druhé decénium*, t. j. roky 1938—1948, je ovplyvnené vojensko-politickými udalosťami. V dôsledku uplatnenia mníchovského diktátu dochádza k rozbitiu prvej republiky a izolácii vývoja jedného aj druhého národa pod cudzou nadvládou. Tento fakt znamenal rôznosť životných podmienok pre naše bratské národy. Do tohoto obdobia spadá porážka fašizmu, obnova republiky a obdobie končí historickým februárom 1948, v ktorom sa začína etapa výstavby socializmu.

Toto obdobie je vo svojej podstate veľmi mnohotvárne. V prvej polovici decénia do oslobodenia išlo v podstate o uchovanie toho, čo sa dosiaľ dosiahlo. Podmienky pre širší rozvoj práce hlieden že neboli, ale nebolo ani nijakých perspektív v takom politickom zväzku, v akom vtedy Slovensko existovalo. Za veľmi ťažkých podmienok sa vtedy udržovala psychológia. Z Filozofickej fakulty odchádza mnoho pracovníkov do Čiech, medzi nimi je aj prof. J. Tvrď a J. Stavěl.

V týchto pohnutých rokoch habilituje sa prácou „Utváranie osobnosti dieťaťa“, výskumnou prácou riešiacou problematiku dedičnosti a prostredia, A. Jurovský. Roku 1941 bol A. Jurovský menovaný prvým profesorom psychológie na Slovensku. Tak bola zabezpečená kontinuita prednášok psychológie na FFUK v Bratislave, bola daná možnosť získavania aprobácie.

Psychotechnický ústav v Bratislave všetkými týmito okolnosťami neprestal byť aj naďalej nositeľom psychologického myslenia. Ba naopak, v tomto období na prechodnú časť obdobia niekoľkých rokov preberá Psychotechnický ústav Bohuš Vančo, pokrokový a demokratický intelektuál, majúci zmysel pre kvantifikáciu psychologických faktov, zavádzanie matematicko-štatistických metód, čo sa — podľa môjho názoru — vynikajúco odrazilo v ďalšom vývoji. B. Vančo ďalej mal zmysel pre experimentálne bádanie a na ten čas skonštruoval nebyvalý prístroj na meranie reakčného času (konštruktér Peřovský), žiaľ — prístroj bol tak komplikovaný, že jeho životnosť bola veľmi malá. Na Psychotechnický ústav za vedenia B. Vanču a aj neskôr, po r. 1942 — keď sa vrátil na ústav A. Jurovský, prichádzali noví pracovníci, vlastne vedecké pomocné sily, študenti,

dnešná stredná generácia slovenských psychológov (M. Milan, T. Pardel, J. Koščo, D. Husár, M. Bažány, M. Vároš). Táto generácia, ako sme to už inde poukázali, bola spojená s pokrokovými demokratickými silami a myšlienkovými prúdmi, ktoré vtedy reprezentovala Vedecká syntéza vedená I. Hrušovským a M. Bakošom, mala spojenie so slovenskými nadrealistami a ilegálnym komunistickým hnutím. Významnú úlohu v tomto období zohráva aj Vojenský psychotechnický ústav, ktorý zakladá a vedie B. Vančo, kde opäť sústreďuje mladých pokrokových pracovníkov, ktorí po absolvovaní vysokej školy museli nastúpiť na prezenčnú vojenskú službu. Tu sa stretávajú psychológovia s lingvistami, ba aj prírodovedecky a matematicky erudovanými pracovníkmi (napr. pracoval tam Kocík, prof. Vysokej školy ekonomickej). Prichádzajú tu pokrovní pracovníci, ktorí za svoju ilegálnu činnosť v komunistickom hnutí boli väznení (napr. D. Husár, t. č. žijúci v Kanade) a ďalší demokraticky zmýšľajúci ľudia. Títo pracovníci začali matematicko-štatistickú analýzu testov. Ústav bol na tie časy vybavený už zložitejším počítačím strojom. Je škoda, že tento materiál bol pri potlačovaní SNP r. 1944 zničený.

V tom čase pre ďalší rozvoj psychologického myslenia, resp. jeho smer, bolo významnou udalosťou vydanie Jurovského „Psychologie“. Táto učebnica všeobecnej psychológie v čase svojho vydania v základnej koncepcii predstavovala podporu pokrokového myslenia na pozadí psychologizujúcich teológov Spezsa, Bubana a podobne, resp. predstavovala svojim experimentom, faktovým materiálom a základnými formuláciami určitú oporu proti idealistickej filozofii Losského, hostujúceho profesora filozofie na UK.

Tak ako náš národ povstaním si vydobyl svoje miesto a nárok na rovnoprávnosť v novoutváranom štáte, tak aj naši psychológovia prichádzali s vkladom do nového života, opretí o pokrokové sily našej spoločnosti. Niet preto divu, že hneď po fronte začína sa konsolidácia a rozmach života aj na úseku psychológie. Nadväzujú sa násilím pretrhnuté kontakty s českými psychológmi, predovšetkým J. Doležalom, V. Chmelařom, ďalej s novšou vlnou — J. Linhartom, E. Holasom. V prvých povojnových rokoch vzniká aj nová koncepcia psychologickéj práce, vyjadrená štatútom Čsl. ústavu práce, oblastným ústavom pre Slovensko v Bratislave a neskôr jeho odbočkou v Košiciach. Tu už vystupuje nová generácia slovenských psychológov (Bažány a Koščo).

Okrem toho Matica slovenská dáva prístrešie nielen pre rozvoj literatúry a umenia, ale aj pre rozvoj novodobých vied, aj keď na prechodnú dobu. Ako sa ukázalo neskôr, dáva prístrešie aj pre širšie poňatie práce psychológie, dáva možnosť celoslovenskej organizácii a tak vzniká Psychologický odbor Matice slovenskej (T. Pardel). Psychologický odbor združuje všetkých psychologických pracovníkov na Slovensku, organizuje a zakladá Psychologické krúžky v Bratislave a Košiciach. Psychologický odbor vydáva súčasne svoj časopis Psychologický zborník, ktorý svojou náplňou a tematikou prezrádza širokú a hočne diferencovanú škálu záujmov o psychologické javy a prezrádza súčasne aj veľkú teoretickú a aj metodologickú erudovanosť. Táto činnosť prechádza neskôr do Slovenskej akadémie vied, pretože Matica slovenská zákonom o znárodnení stráca Polygrafiu a zákonom o Akadémii stáva sa osvetovým ústavom. Ukázalo sa však, že v Akadémii neboli vtedajší funkcionári dosť citliví a tak došlo v ďalšom vývoji k likvidácii psychológie.

3. Týmto faktom prechádzame k ďalším, *posledným dvom decéniám* (1948 až 1968), ktoré vlastne tvoria našu psychologickú prítomnosť. Rozvoju psychológie za toto obdobie sme venovali pozornosť už pri iných príležitostiach a preto pokúsím sa len niekoľkými dielčimi poznámkami, iste aj subjektívne poznačnými (tak ako všetko, čo bolo povedané dosiaľ), dotknúť sa nášho psychologického života v posledných dvadsiatich rokoch.

Možno konštatovať, že dvadsaťročná akumulácia vzdelania, kontaktov so svetom, organizačné formy vytvorené na základe hlbokej analýzy nových podmienok po oslobodení, to všetko čakalo, že sa splnia mnohé nádeje, ktoré v ťažkých vojnových rokoch klíčili, že v socialistickej spoločnosti, ktorú pod hegemoniou komunistickej strany rozhodol sa uskutočňovať Národný front, psychologické vedy prídu lepšie k svojmu uplatneniu ako v spoločnosti kapitalistickej. Veď heslo dňa znelo alebo malo znieť „Každý podľa svojich schopností“, to znamená, že psychológia diagnostikujúca schopnosti, by mala mať otvorenú cestu.

Mali sme vybavené nové pracoviská s nebývalým aparátom a kooperáciou rôznych zložiek, črtala sa pred nami na mnohých úsekoch kooperácia, teamová práca s pracovníkmi z iných odborov. Napr. mali sme dobre vybavený Čsl. ústav práce v Bratislave, nositeľa určitej tradície psychotechniky, vytvoril sa Ústav pre sociálny výskum mládeže (T. Pardel) s lôžkovou časťou, ktorý vyjadroval novú koncepciu výchovného poradenstva pre mládež, vyžadujúcu verejnú starostlivosť. Vytvorený bol Psychologický ústav SAV pre základný výskum (M. Vároš). Rozvoj myslenia psychologického bol obohatený kontaktami so svetovou psychológiou. Psychologický život prúdil nielen cez organizačné zariadenia pracovísk, ale aj cez psychologické krúžky, kde sa reagovalo na vývoj psychológie nielen na západe, ale aj v Sovietskom sväzu.

To všetko r. 1951 zlikvidovalo niekoľko mužov, ktorí vtedy stáli na čele Povereníctva sociálnej starostlivosti a SAV. K likvidácii Psychologického zborníka prispel aj boj proti trom buržoáznym nacionalistom. Posledné číslo Psychologického zborníka mal na prezretie L. Novomeský.

Ďalšie nevyšlo, všetky psychologické pracoviská boli zlikvidované, alebo v dôsledku znárodnenia zreorganizované tak, že už ich pôvodnú podobu nik nepoznal. Dnes sa o tom hovorí, ako o deformáciách vplyvom kultu osobnosti.

Psychológia sa udržala na Filozofickej fakulte, kde pôsobil vedúci psychológ A. Jurovský. Ostatní psychológovia prešli na iné pracoviská, či už pedagogické alebo zdravotnícke, pokiaľ vôbec neprešli na nepsychologické miesta. Mnoho škôd sme tým utrpeli nielen v psychologických nádejách a ambíciách, ale mnoho škôd utrpela naša spoločnosť. Isté je, že toto obdobie čaká na svoje zhodnotenie.

V tých, pre psychológiu opäť ťažkých podmienkach, študovali sa a analyzovali všetky možnosti jej rozvíjania. V kontaktoch s akademikom Hrušovským zo SAV, podal sa návrh na zriadenie Laboratória psychológie v SAV, ktorý zrealizoval a dal mu koncepciu M. Bažány. Laboratórium hneď od začiatku stalo sa pracoviskom experimentálneho výskumu. Vybudovala sa tu zvukotesná komora a opäť oživil Psychologický časopis, ktorý — žiaľ, nemal zase dlhého trvania. Na tomto základe vznikol moderný Ústav experimentálnej psychológie SAV, naša súčasnosť, so svojím časopisom *Studia psychologica*, ktorý všetci poznáte. Toto je výrazom už ďalšej práce novej generácie slovenských psychológov vedenej D. Kováčom. Toho času je to pracovisko základného výskumu

pre oblasť všeobecnej (St. Dornič) a inžinierskej (J. Daniel) psychológie, ktoré má svoje renomé.

Osobitným spôsobom sa v tomto období vyvíjala poradenská psychológia, a aplikovaná psychológia. Likvidáciou predchádzajúcich pracovísk Čsl. ústavu práce a Ústavu pre sociálny výskum mládeže, nemala nijakej organizačnej platformy. Tak vzniká myšlienka Psychologickej výchovnej kliniky, neskôr siete psychologických výchovných klínik (žiaľ, dosiaľ bez lôžkovej časti, čo je istý paradox v názve), neskôr Ústav psychológie a patopsychológie dieťaťa v Bratislave — to všetko ako rezortné zariadenie v rámci školstva, popri oddelení pedagogickej psychológie na VÚP. Tieto myšlienky rozpracoval organizačne a realizoval M. Bažány. Pre tento smer myslenia a bádania zakladá tiež časopis „Psychológia a patopsychológia dieťaťa“. To však už je aj naša prítomnosť, ku ktorej treba pričítať budujúcu sa sieť krajských, resp. okresných klínik a stredísk pre voľbu povolania, organizácie s dlhou tradíciou u nás.

Koncom tretieho decénia dochádza na program riešenia napokon aj vyriešenie psychologických pracovísk na vysokých školách. Pokladám za pozoruhodnú skutočnosť, ktorá ozaj si bude vyžadovať ďalšiu analýzu, že na školiacom pracovisku odborných psychológov, ktorým je FFUK, nevybudovalo sa nijaké psychologické pracovisko, čo je pozoruhodnejšie ešte tým, že tu takmer dvadsať rokov pôsobil profesor, dokonca bez jediného asistenta. Prvá katedra psychológie na Slovensku s príslušne vybaveným laboratóriom a laboratórnym zariadením sa vytvára na Vysokej škole pedagogickej, Katedra psychológie na FFUK sa vytvára na tomto základe r. 1959 (T. Pardel) po likvidácii VŠP. Výskumu a výuke slúži aj Psychologický ústav na FFUK, ktorý r. 1937 zriadil A. Jurovský.

Počnúc r. 1959 začína sa rozpracovávať koncepcia školenia odborných psychológov a tým aj koncepcia organizácie psychologických pracovísk na FFUK. Na tomto mieste nemôžeme, zrejme, ísť do podrobností, jednak nám treba konštatovať výsledok tejto práce, ktorá sa rozvinula na Katedre psychológie FFUK.

Na jestvujúcej Katedre psychológie FFUK máme nasledujúce oddelenia:

- a) všeobecnej psychológie (ved. T. Pardel), kde patria všetky základné teoretické disciplíny,
- b) klinickej psychológie (ved. O. Kondáš),
- c) psychológie práce (ved. I. Pikala).

Vytvorili sme však ďalej Katedru pedagogickej psychológie FFUK (ved. L. Ďurič) pre riešenie školskej psychológie, otázok psychologického vzdelávania učiteľov so špeciálnym zreteľom na školenie odborných psychológov.

Okrem katedier psychológie — školiacich inštitúcií — začalo sa s rozvojom výskumných psychologických pracovísk na FFUK, t. j. pracovísk, ktoré popri výskume ako hlavnej úlohe, plnia aj pedagogické povinnosti, najmä v úzkych špecializáciách.

Tak okrem Psychologického ústavu (ved. T. Pardel), riešiaceho otázky ontogenézy (Vallašková), učenia (Maršálová), regulácie a motivácie, vytvorilo sa Laboratórium pre porovnávaciu a fyziologickú psychológiu (Bažány a Czako) a t. č. RUK vytvára celouniverzitné psychologické pracovisko Ústav pre psychológiu profesionálneho vývinu a poradenstva (ved. J. Koščo). Týmto faktom sme položili základy pre výstavbu siete psychologických pracovísk na FFUK tak,

aby zodpovedala štruktúre psychologických vied a súčasne potrebám veľkého záujmu o psychológiu v našej spoločenskej praxi. Výstavbe univerzitných pracovísk sme venovali pozornosť, pretože psychológia tu bola po tridsať rokov popoluškou. Život žiada stovky nových psychológov a ich prípravu zabezpečia predovšetkým univerzitné pracoviská. Univerzitné pracoviská majú svoj publikačný orgán „Psychologica“, zborník FFUK.

Tak sa dostávame do našej psychologickéj prítomnosti, prítomnosti, ktorá naberá novú kvalitu. Nová kvalita vývoja sa vyznačuje dvomi faktormi, predovšetkým diferenciaciou psychologických vied a jednak narastaním počtu adeptov psychológie. Môžeme povedať, že kým v prvých dvoch decéniách psychológia bola históriou niekoľkých húževnatých jedincov, tak v treťom decéniu bola históriou desiatky alebo desiatok psychológov, dnes vec psychologická stáva sa vecou stoviek psychológov, ktorí vstúpia do dejín najbližšieho decénia, na prahu ktorého stojíme. Preto pokladám za vec verejnú, za vec celej psychologickéj obce, otázku školenia psychológov a možnosti ich uplatnenia na všetkých úsekoch života našej spoločnosti.

Nová kvalita v rozvoji psychologických vied na Slovensku bude nepochybne súvisieť s rozvojom Pedagogických fakúlt. Tu vznikajú katedry psychológie, napr. v Trnave (J. Kuric) alebo v Nitre (M. Jozaf), B. Bystrici (J. Krňan).

Signalizuje sa ďalej otváranie aplikačných pracovísk, tak napr. v oblasti psychológie práce Turčianske strojárne, Východoslovenské železiarne a podobne. Pozoruhodná situácia existuje v zdravotníckej psychológii. V rámci zdravotníctva ešte sa nepodarilo vyriešiť širšie koncipované pracovisko. Napriek tomu vyrástli práve v tejto oblasti veľmi erudovaní pracovníci (G. Dobrotka, M. Verner, V. Ličko, A. Stančák a pod.).

Súčasne treba konštatovať, že vytvorila sa platforma pre spoločné prediskutovanie problémov na pôde Slovenskej psychologickéj spoločnosti, ktorá uskutočnila dva zjazdy a spolupráca v rámci celej republiky, spolupráca s českými psychológami uskutočňuje sa na platforme Československej spoločnosti, ktorá dnes pristupuje ku svojmu tretiemu zjazdu.

Verím, že tento zjazd stane sa medzníkom ďalšieho kvalitatívne nového vývoja psychológie u nás.